

Makale Geliş | Received: 16.09.2017
Makale Kabul | Accepted: 04.10.2017
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.357963

Arif KOLAY

Yrd. Doç. Dr. | Assist. Prof. Dr.
Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kütahya-Türkiye
Dumlupınar University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Kütahya-Turkey
orcid.org/0000-0002-9315-1208
arif.kolay@dpu.edu.tr

Osmanlı Saray Hayatından Bir Kesit: Ali Akyıldız ve *Mümin ve Müsriř Bir Padişah Kızı Refia Sultan*

Öz

Türkiye’de kadın tarihi çalışmaları her zaman ilgi çeken konular arasında olmuştur. Özellikle çalışma saray kadınları ile alakalı olduğunda daha da ilgi çekici hale gelmektedir. Çünkü eğitilmiş ve üst tabakadan olan bu kişilerin dışarıya kapalı olan durumları her kesimden insanın merakını celbetmektedir. Saray kadınları ile ilgili hikâye ve roman tarzında çok sayıda yayınlar olmasına karşılık akademik anlamda son yıllarda bu konuda çalışmalara ağırlık verildiği görülmektedir. Saray kadınlarının günlük yaşam ve ikili ilişkileri, eğitimleri, evlilikleri gibi pek çok özel konuyu öğrenmek açısından Ali Akyıldız tarafından hazırlanmış olan *Mümin ve Müsriř Bir Padişah Kızı Refia Sultan* kitabı zikredilmeye değer bir incelemedir.

Anahtar Kelimeler: Ali Akyıldız, *Mümin ve Müsriř Bir Padişah Kızı Refia Sultan*.

A Cross Section from Ottoman Palace Life: Ali Akyıldız and *Mümin ve Müsriř Bir Padişah Kızı Refia Sultan*

Abstract

Women’s historical studies in Turkey have always been among the topics of interest. Especially when the study is related to the palace women it becomes even more interesting. This is because people who are educated and from the upper layers are catering to the curiosity of people from all walks of life. Despite the fact that there are many publications in the style of stories and fiction about the women of the palace, it seems that academic importance has been given to the work in this field in recent years. In order to learn many special topics such as daily life and bilateral relations, education, marriage of the women of the palace, the Book of Refiye Sultan, which is prepared by Ali Akyıldız and is a foolish and pious Sultan, is a worthy study.

Keywords: Ali Akyıldız, *Mümin ve Müsriř Bir Padişah Kızı Refia Sultan*.

KİTABIN KÜNYESİ: AKYILDIZ, Ali (1998). *Mümin ve Müsriř Bir Padişah Kızı Refia Sultan*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayını, sayfa sayısı 215.

Sultan Abdülmecid'in yedinci çocuğu olarak dünyaya gelen Refia Sultan son derece hazin ve ibretlik bir hayat yaşamıştır. Refia Sultan'ın bu hazinli ve ibretlik hayatı, Prof. Dr. Ali Akyıldız tarafından kitaplaştırılmıştır. Çok sayıda arşiv belgesi ve dönemin gazeteleri ile mevcut literatürden faydalanılarak yapılan bu çalışmayla hem Abdülmecid¹ dönemi saray kadınlarının durumu hem de Refia Sultan'ın hayatı ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Kitap, giriş ve beş bölümden oluşmuştur. Giriş kısmında Abdülmecid dönemi saray kadınları ve saraydaki israflar hakkında genel bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Refia Sultan'ın doğumu, eğitimi ve evliliği; İkinci bölümde Sultanın müsrifliği ve kişilik özellikleri; Üçüncü bölümde hastalığı, tedavi süreci ve yöntemleri ile vefatı; Dördüncü bölümde Sultan sarayı ve hane halkı; Beşinci bölümde de Sultanın mektupları ele alınmıştır. Toplam 215 sayfa olan kitabın sonunda dizin de bulunmaktadır.

Aşağıdaki bilgiler de son derece akıcı ve adeta bir roman tadında kaleme alınan bu kitaptan derlenmiştir.

Refia Sultan'ın Doğumu

Refia Sultan 7 Şubat 1842 Pazar gecesi Beşiktaş Sarayı'nda dünyaya geldi. Annesi Abdülmecid'in çok güzel olan ikinci ikbali Gülcemal Hanım'dı. Gülcemal Hanım, Refia Sultan'dan başka Mehmed Reşad Efendi ile Fatma Sultan'ın da anneleridir. 2 Kasım 1840'da Fatma Sultan'ı doğurunca İkinci İkballeğe, Refia Sultan'ı dünyaya getirdikten sonra Beşinci Kadınefendiliğe ve daha sonra da 14 Ekim 1844'te Şehazade Mehmed Reşad'ın doğumuyla da Dördüncü Kadınefendiliğe yükselmiştir.

---

¹ Sultan Abdülmecid 25 Nisan 1823'te Beşiktaş Sahilsarayı'nda dünyaya geldi. 31. Osmanlı padişahı ve 110. İslam halifesidir. İkinci Mahmud'un Bezmialem Sultan'dan olan oğludur. Döneminde Tanzimat Fermanı'nı ilan ettirmesiyle meşhurdur. Osmanlı Devleti'nin son dört padişahının (Beşinci Murad, İkinci Abdülhamid, Mehmed Reşad ve Vahdeddin) babasıdır. Bu açıdan bakıldığında, Osmanlı sultanları içinde en çok oğlu padişah olan kişi unvanına sahiptir. Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar Türkiye (1074-1990)*, C. II, Ankara 1996, s. 261; Dikkat çeken başka bir özelliği de kadınlara düşkün olmasıydı. Abdülmecid kadınların çokluğu bakımından diğer padişahlar arasında rekor kırmıştı. Döneminde haremdeki kadın ve kızlarının sık sık gezintiye çıkmaları, alışveriş merakları ve buna bağlı olarak da çok fazla borca girmeleri olay oldu. Neredeyse kadınlarına ve kızlarına söz geçiremez hale geldi. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 2001, s. 139.

Gülcemal Kadınefendi, yakalandığı verem hastalığından sonra 15 Aralık 1851 tarihinde Feriyye Sarayı’nda vefat etmiştir².

Eskiden beri uygulana gelen gelenek üzerine, Sultan’ın doğumu bir hatt-ı hümayun ile saray tarafından hükümet merkezi olan Bâbıali’ye bildirilmiş, hatt-ı hümayun burada vükelâ, ulema ve diğer memurlar huzurunda okunmuş ve hayır dualar edilmiştir. Daha sonra yapılan “rikab resmi” töreni ile başta Sadrazam, şeyhülislam ve diğer devlet adamları padişahın huzuruna çıkıp doğumu tebrik etmişlerdir. Tebrik için gelen devlet adamları da padişah tarafından ödüllendirilmiştir. Refia Sultan’ın doğumunda İstanbul ve çevresinde üç gün beşer vakit top şenlikleri yapılmıştır. Ayrıca doğum hadisesi geceleri de İstanbul’da büyük devlet adamlarının ve memurların konak ve yalılarının, karakolhanelerin ve diğer devlet dairelerinin önlerinde kandiller yakılarak kutlanmıştır.

Padişah çocuklarının doğumunda uygulanan başka bir gelenek de, devrin âlim, şair ve tarihçileri tarafından doğum olayına ebcet hesabıyla tarih düşürülmesiydi. Tarih düşenler şiirlerini öncelikle Babıâli’ye takdim ederler; burada padişaha sunulmaya layık olanlar belirlenir ve saraya gönderilirdi. Padişah da tarih düşen şairlere çeşitli hediyeler verirdi. Bu geleneğe uygun olarak Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Refia Sultan’ın doğumu için “Doğup Refia Sultan oldu cihan pür-nûr” (1257) tarihini düşmüştür.

Eğitimi

Annesi Gülcemal Kadınefendi, Refia sultan daha dokuz yaşında iken vefat etmesinden sonra babası Sultan Abdülmecid, diğer çocukları gibi Refia Sultan’ın da iyi bir eğitim almasına özen göstermiştir. Yine âdet olduğu üzere okuma yazma çağına gelen sultan ve şehzadeler, bir irade ile yetiştirilmeleri için atanan hocalar nezaretinde derse başlarlardı. Örenle başlanan derslerde genellikle besmeleyi padişah çektirirdi. Refia Sultan da bu geleneğe uygun olarak 20 Eylül 1847 Pazar günü, ablası Fatma, kız

---

² Gülcemal Kadınefendi’nin sandukası Yeni Camii karşısında bulunan Hatice Turhan Sultan Türbesi’nin iç odasında girişte solda, kızı Refia Sultan’ın sandukasının hemen başucundadır.

kardeşi Cemile Sultan, ağabeyi Mehmed Murad ve kardeşli Abdülhamid ile beraber Haydarpaşa’da yapılan bir törenle Kur’an-ı Kerim öğrenmeye başlamıştır. Eğitimi evlendikten sonra da devam eden Refia Sultan’ın, Fransızca ve Farsça öğrendiği diller arasındadır. Bu derslerden başka iyi bir müzik eğitimi de almıştır. Sultan Abdülmecid, müzik konusunda çocuklarının iyi yetişmesine özen göstermiştir. Bu amaçla Avrupa’dan piyanolar getirtilmiş ve çocuklara ders vermeleri için İtalyan ve Fransız hocalar tutulmuştur. Refia Sultan’ın müzik eğitiminde Fransızca ve Batı müziği gibi dönemin iki moda unsuru açıkça etkili olmuştur.

Evliliği

Osmanlı geleneğinde sultanların evlenecekleri kişiler padişah tarafından seçilirdi. Dolayısıyla bu evlilikler çoğu kez siyasi konjonktür göz önüne alınarak yapılırdı. Yani padişah, gücünden yararlanmak istediği bir paşayla veya bir paşa oğluya, kızını veya yeğenini evlendirirdi. Burada gelin ve damadın birbirini seçme veya reddetme hakkı yoktu. Önceki dönemlerde padişahların sultanları nişanlama yaşı beşiğe kadar inmekteydi. Çocuk yaştaki evliliklerde gelenek olduğu üzere zıf, sultanın buluşma şartına bağlanırdı. Refia Sultan da bu geleneğe uygun olarak daha 13 yaşında iken 22 Şubat 1854 tarihinde babası Sultan Abdülmecid tarafından, halası Âdile Sultan’ın kocası Mehmed Ali Paşa’nın ilk karısından doğma oğlu Edhem Paşa’ya -vakti geldiğinde nikâhları kıyılmak ve düğünleri yapılmak üzere- nişanlandı. Sultanlarla nişanlanan veya evlenen kişilerin rütbeleri de yükseltildi. Bu sebeple damat adaylığının ilanıyla birlikte Edhem Paşa’ya feriklik rütbesi verildi.

Refia Sultan ile Edhem Paşa çiftinin nikâhları, nişandan yaklaşık üç yıl sonra, 23 Nisan 1857’de gelenek üzerine her ikisinin temsilcisi olan vekilleri huzurunda Hırka-i Saadet Odası’nda kıyıldı. Yine âdet olduğu üzere Perşembe günü yapılan muhteşem bir düğün töreni ile evlenen çift, Ortaköy’deki Defterdarburnu Sarayı’na yerleşti³. Sultan

---

³ Gelinin elbisesi, koyu mavi üzerine sırma inci ve pırlanta çiçeklerle işlenmiş, kenarı sırmalı, incili, dantelli, belden iliklenir üç etekli idi. Geniş yakadan ve kollardan görünen ipek tül gömleğinin yakası, yenleri ince dantelli idi. Ellerinde beyaz eldiven vardı. Ayakkabıları entarisinin renginde uzunca bottu.

evliliklerinde düğünün yedinci günü yedilik denilen törenler yapılır ve bu vesile ile hanedan mensuplarına ve sultanlara çeşitli hediyeler dağıtılırdı. Refa sultan'ın yediliğinde de hediyeler verilmiş ve kız kardeşi Behice Sultan'a bir pırlanta broş hediye edilmiştir. Refia Sultan, pek çok diğer sultan evliliklerinde olduğu gibi, Edhem Paşa ile olan evliliğinden mutlu olmamıştır. Evliliği ile ilgili bir takım sorunları olduğu Sultan'ın kardeşlerine yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır. Edhem Paşa'nın çapkın olması bu mutsuzluğun nedenlerinden birisidir. Hatta bir ara Refia Sultan Edhem Paşa ile olan evliliğin sürmesinden ümidini tamamen kestiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, gerek sultanın hastalığından gerek aralarındaki anlaşmazlıklardan ve diğer problemlerden dolayı Edhem Paşa da bu evlilikten mutlu olmamıştır.

Kişilik Özellikleri

Refia Sultan kaynaklarda “abide ve afife” yani ibadetlerini yerine getiren iffet ve namus sahibi bir insan olarak belirtilmiştir. Ayrıca ölümünden sonra bazı gazetelerde çıkan yazılarda sultan, müşfik ve hayırsever bir kişi olarak da tasvir edilmiştir. Gerçekten de Refia Sultan hassas, ölçülü ve yardımsever birisiydi. Bu kişiliğinin yansımaları çeşitli alanlarda görülmektedir. İstanbul ve ülkenin değişik yerlerinde bulunan din büyüklerinin mezar ve türbelerine çeşitli hediyeler vakfetmiştir. Mesela, Eyyüb el-Ensari Türbesi için bir top çiçek çubuklu şal göndermiş ve bu şal türbeye serilmiştir. Zindankapısı'nda bulunan Cafer Baba Türbesi'ne bir saat hediye etmiştir. Yine üzerinde “Refia binti Abdülmecid Han vakfidır” yazılı iki adet şalı Mekke'deki Hazreti Peygamberin kızı Fatımatü'z-Zehra'nın sandukasına serilmek üzere göndermiştir.

Refia Sultan hizmetinde bulunan ve sarayında çalışan herkese önemli yardımlarda bulunmuştur. Ramazan aylarında maiyetinde bulunan imam, müezzin ve hafızlara büyük ihsanlarda bulunmuştur. Ayrıca sık sık mevlit okutmuş ve mevlithanlara

---

Duvağı entarisiyle aynı renkte ince bürümcük üzerine, entarisi gibi işlenmişti. Elinin üzerinde mücevher olarak babası Sultan Abdülmecid'in yaptırmış olduğu yüksek taç, gerdanlık, göğüslük, küpe ve bilezik bulunmaktaydı. Gelin telleri altın yaldızlıydı. Sorguç yerine ise gayet ince beyaz tüy takılmıştı. Düğün için satın alınan mücevherlerin değeri 1.163 lira idi.

da hediyeler vermiştir. Yine kendi hizmetinde bulunan ve çırak edilen, yani evlendirilerek saraydan çıkarılan cariyelerine zengin sayılabilecek ölçüde çeyiz takımları hediye etmiştir. Benzer şekilde Medine’de bir ev yaptırıp büyük bir borç altına giren sultanın feraşet hizmet vekili Hafız Ahmed Efendi’ye borçlarını ödeyebilmesi için 250 lira yardımda bulunmuştur.

Refia Sultan’ın hayırseverliği ve yardımları bunlarla sınırlı değildir. Sultan, hayır işi ve yardım hususlarında önüne çıkan fırsatları iyi değerlendirmiştir. Mesela, Karacaahmet’te yöre halkının su ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yeri olan bir tulumba yaptırmıştır. Bu tulumba zamanla eskikip bozulunca mahalle halkı susuz kalmış ve daha sonra yine giderleri sultan tarafından karşılanmak üzere tamir edilmiştir. Sık sık Karacaahmet Sultan ve Merkez Efendi türbelerini ziyaret etmiştir.

Refia Sultan’ın cömert kişiliği bayram gibi özel günlerde daha da açık bir şekilde orta çıkmaktaydı. Kurban bayramlarında bazı yakınlarına, hizmetlilerine, cariyelerine, şeyhlere, tekke ve sair yerlere koç ve koyunlar hediye etmiştir. Her sene Muharrem ayının onuncu günü sarayında aşure pişirtip ve dağıttırmiştir. Refia Sultan’ın yaptığı yardımlar ve cömertliği oldukça dikkat çekmiş ve karşılık bulmuştur. Nitekim 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nda (93 Harbi) yaralanan askerlere ve savaş sonrası göç ederek yurtlarından ayrılmak zorunda kalan Müslüman muhacirlere yaptığı yardımlardan dolayı II. Abdülhamid tarafından “Şefkat Nişanı” ile taltif edilmiştir. Yardımseverliği karşısında şefkat nişanı ile taltiflendirilen Refia Sultan daha sonra borçlarını kapatabilmek için nişanını Emniyet Sandığı’na rehin bırakmak zorunda kalmıştır.

Bütün bu hayırsever ve cömertliği yanında Refia Sultan aynı zamanda müsrifliği ile de karşımıza çıkmaktadır. Sultan lüksü çok seven birisiydi. 19. Yüzyıl ve özellikle de Sultan Abdülmecid dönemi saray kadınlarının gelirlerinden fazla harcamalar yapması neredeyse bir gelenek halini almıştı. Refia Sultan da bu dönemde yetişmiş ve saraydaki diğer kadınların alış veriş ve moda tutkusundan etkilenmişti. Aslında bu durum, Batıdakilere benzer yeni hayat tarzının bir neticesi ve gereği idi. Nitekim Refia Sultan, bindiği araba ve koşumlarını Paris’ten ısmarlamış, giyim kuşam ihtiyaçlarını ise

Beyoğlu'nun ünlü Fransız dükkânlarından sipariş etmiştir. Fransız üslubundan etkilenilerek yapılan alışverişlerde Fransız markaları tercih edilmiştir. Refia Sultan sarayın ve padişahın o dönemde resmi fotoğrafçısı olan Abdullah Frères ve Vasilaki Kargopoulo'ya resimler çektirmiş; büyük ve küçük boy karakalem ve boyalı resimler yaptırmıştır. Sultan bunlar için de hatırı sayılır derecede yüksek meblağlar ödemiştir.

Sultan, Fransızca öğretmeni Maria Tirard aracılığıyla hem İstanbul'dan hem de Fransa'dan eşya ve elbise sipariş etmiştir. Tirard gibi sarayla iletişimi olan diğer yabancı kadınlar, hem batı kültürünün saray kadınları arasında yayılmasını sağlamış, hem de onları Batı modasını takip etme konusunda adeta tahrik etmiştir. Refia Sultan'ın modayı takip etmesi ve lüks yaşam hevesi onun piyasaya yüksek meblağlarla borçlanmasına neden olmuştur.

Saraydaki diğer kadınlar gibi Refia Sultan'ın da kendisine ve sarayının giderlerine çok rahat yetecek kadar maaş, tahsisat ve tayinatı olmasına rağmen, lüks harcamalar ve israfa para yetiştirmesi mümkün olmamıştır. Bu yüksek miktardaki harcamalardan dolayı bütçesi açık vermiş ve bu yüzden de rehin karşılığı ve yüksek faizle piyasaya borçlanmıştır. Refia Sultan'ın, amcası Sultan Abdülaziz döneminden itibaren borçlandığı kurum ve kişiler arasında Emniyet Sandığı ve Hazine-i Hassa gibi resmi kurumlar ile Galata bankerleri ve diğer bazı sermayedarlar ön sıralarda yer almıştır. Borçlanılan para karşılığında borç değerinin hayli üzerinde mücevherler rehin olarak bırakılmıştır. Bir süre geri ödemeler yapıp rehinler kurtarıldıysa da, borçlanmanın çoğalmasıyla ödemeler gittikçe zorlaşmış ve faizlerle birlikte borçlar daha da artmıştır. Bunların yanında Refia Sultan'ın hastalığının ortaya çıkmasından sonra tedavi giderleri ve ilaç masrafları da borçlarının artmasına neden olmuştur.

Doğal olarak bu borçlanmalar dikkat çeker seviyelere ulaştığında bazı tedbirlerin alınması da kaçınılmaz olmuştur. Nitekim sultanın harcamaları ve müsrifliği sonucunda padişah olan babası duruma el koymak zorunda kalmış ve bu konuda sert tedbirlere başvurulmuştur. Sultan Abdülmecid bir hatt-ı hümayun ile tüccarların saray efradına veresiye mal satmamaları hususunda ikazda bulunmuştur. Böylece sarayın o ana kadar dışarıya yansımayan harcamaları gün yüzüne çıkmıştır.

Sultanın Gayrimenkulleri ve Saray Halkı

Refia Sultan’ın Defterdarburnu Sarayı’nın dışında bir sarayı daha ve Çamlıca’da (Koşuyolu Tophanelioğlu mevki civarında) bulunan bağında yaptırmış olduğu bir köşkü bulunmaktaydı.

Sultan sarayları saray-ı hümayun denilen padişah sarayının adeta küçük bir numunesi gibiydi. Padişah saraylarında bulunan görevliler yaklaşık aynı vazifelerle sultan saraylarında da bulunuyordu. Refia Sultan sarayında da hazinedar usta, çamaşırçı usta, kahveci usta, ibrikdar usta, kilerci usta, kutucu usta, çaşnigir usta, hoca hanım, başağa, başkapıgulamı ağa, lala, arabacıbaşı, kandilci, sultan tavlacıları, sultan kayıkçıları, sultan hademeleri, harem kapıcısı, matbah kapıcısı, kömürcüler, oduncular, tablakârlar, tamiratçı, bekçi başı, harem çöpçüsü, kırk üç kalfa, matbah çöpçüsü, tayin kayıkçısı gibi görevliler bulunmaktaydı. Bunların bir kısmı ortak iş için kullanılırken bir kısmı da sultanın ve eşinin özel hizmetkarlarıydı.

Saraydaki görevlilerin büyük bir kısmının maaşlarının dışında aylık ayni tayinatları da vardı. Yani görevlinin kıdemine, önemine ve büyüklüğüne göre, her ay sabun, astar, şeker, yağ, sünger, süpürge, kahve gibi tüketim maddelerinden belirli miktarlarda tahsisatları vardı. Bunlar her ay kendilerine aynen verilirdi.

Sultanın Hastalığı ve Ölümü

Refia Sultan’ın dertleri mutsuz evlilik ya da borçlarla sınırlı değildi. Çok genç bir yaşta yani 33 yaşında amansız bir hastalığa yakalanmıştı. Günümüzde bu yumurtalık kisti olarak bilinen bir hastalık türü idi. Yumurtalıkları su toplayarak bir kese halini alıyor ve bir balon şeklinde şişiyordu. Zaman zaman yapılan ameliyatlara kese içerisinde biriken su boşaltılıyordu. Tedavisi için Sultan Abdülhamid bizzat ilgilenerken, Avrupa’dan hekimler getirtmiştir. Bu hekimlerin raporlarında belirttiğine göre ameliyatlarda yumurtalıklardan boşaltılan suyun miktarı 13-28 kilogram arasında değişiyordu. Bu ameliyatlara kesin bir çözümden ziyade Sultana geçici bir rahatlama sağlıyordu. Sultan, bu hastalıktan kurtulmak için yerli ve yabancı birçok hekimden 12

ameliyat geçirdi. Bunların yanında sadece tıbbi tedavi yöntemlerine değil geleneksel tedavi yöntemlerine de başvurmuş, maddi çareler yanında manevi yollarla da derdine çare aramıştır. Halvetiliğin Sünbüliye kolunun kurucusu olan Sünbül Efendi gibi büyük İslâm şahsiyetlerinin ruhanîyetlerine sığınarak onlardan yardım dilemiştir. Dertli Sultan tedavi için arayışlarını bu kadarla da sınırlandırmayarak Hazreti Peygamberin ruhanîyetine de müracaat etmiştir. Hazreti Peygambere bir arıza yazmıştır. Yazmış olduğu bu arıza, sultanın içinde bulunduğu ruhi durumunu göstermesi bakımından önemlidir. Buradan sultanın devrin tıbbından ümidini kestiği ve Hazreti Peygamberin şefaatinde başka derdine çare bulamayacağı kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır. Sultan, her ne kadar hatalı olsa da Hazreti Peygamberin merhametinden mahrum kalmayacağını, vücudunu sarmış olan hastalığın ancak Allah'ın yardımı sayesinde giderilebileceğini, Peygamberin manevi olarak hayatta olduğunu belirterek yardım ve şefaatinin istirham etmiştir.

Ancak ne modern ve geleneksel tedavi yolları ne de manevi tedavi yöntemleri sultanı iyileşmesine sebep olmamıştır. Refia Sultan 1875'ten itibaren beş yıl kadar bu hastalıkla savaşıp 4 Ocak 1880 tarihinde vefat etmiştir. Tersane-i Amire'den tahsis edilen bir gemi ile cenazesi sultanın sarayından Sirkeci'ye getirildi. Nizamiye ve zabtiye askerlerinin matem usulüyle yürüdüğü cenaze alayı, bütün vükela, devlet adamları, askeri komutanlar, ilmiye mensupları, şeyhler, Haremeyn halkı ve Mevlevilerden oluşmuştu. Naaşı padişahın iradesi gereği Yeni Cami avlusundaki Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi'ne defnedilmiştir. Refia Sultan'ın mezarı türbenin iç odasında girişte soldadır ve hemen başucunda annesi Gülcemal Kadınefendi yatmaktadır.

KAYNAKÇA

AKYILDIZ, Ali (1998). *Mümin ve Müsrif Bir Padişah Kızı Refia Sultan*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayını.

ÖZTUNA, Yılmaz (1996). *Devletler ve Hanedanlar Türkiye (1074-1990)*, C. II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

ULUÇAY, M. Çağatay (2001). *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara: TTK Yayını.